

REFLEXIÓK PINTÉR LÁSZLÓ: JÖTT! LÁTOTT! GYŐZÖTT!(?) SZUBJEKTÍV SZABVÁNYTÖRTÉNETI SZEMLÉJÉHEZ

BERKE BARNABÁSNÉ

A szabványkészítő felelőssége című cikkem kéziratának leadása után módomban volt elolvasni Pintér Lászlónak a magyar könyvtári szabványosítás gyakorlatát „leleplező” szubjektív szabványtörténeti szemléjét, amely szintén ebben a számban jelenik meg, s szinte kényszerített – gondolom, nemcsak engem – a reagálásra.

Úgy vélem, jó szakdolgozati témája lehetne egy mai könyvtárszakos egyetemi hallgatónak, vagy doktori fokozatra aspiráló könyvtárosnak a „nem szubjektív” szabványtörténet feldolgozása, mert csak ilyen igényű dolgozat ad keretet mindazoknak a szakmai történéseknek, döntéseknek és konzekvenciáiknak az alapos feltérképezésére, összefüggéseik logikus feltárására és összefoglalására, amelyek egy mégoly terjedelmes folyóiratcikkekben is csak hiányosan, következképpen sok félreértésre alkalmat adva summázhatók. Egy ilyen igényű dolgozat alapján lehetne helyes ítéletet kialakítani, ha kell elmarasztalót, ha kell dicsérőt a magyar könyvtári szabványosításról.

Pintér László cikke több olyan elmarasztaló, a szabványosító könyvtárosokat hibáztató megállapítást tartalmaz mint történeti tény – mégha szubjektívet is –, melyek olvastán az a kép alakulhat ki az olvasóban, hogy a gyakorló könyvtárosok közössége a szabványkészítő hatalmasságok manipulációinak esett áldozatul, hogy Pintér László e közösség szószólója, amikor időt s energiát nem kímélve utánajár a dolgoknak, hogy kiderítse az igazságot. Ez esetben azonban az igazság kereséséhez több türelem, nagyobb körültekintés és több tisztelet kívántatott volna az „ellenféllel” szemben, hogy kiderüljön, a szabványokat alkotó kollégák a könyvtáros közösség, a szakmai színvonal emelése, az elméleti tisztánlátás, a nemzetközi információcserébe való bekapcsolódás érdekében dolgoztak oly keményen hosszú éveken át – természetesen nem tévedhetetlenül és hibátlanul. Kiderült volna az is, hogy nem kellett feltétlenül bennfentesnek lennie annak, aki tájékozódni kívánt, hogy nem volt tendencia a problémák szándékos össze- és egybemosása, hogy nem bűn, hanem erény a nemzetközi munkálatok ismerete és a bennük való részvétel stb. stb.

Ha Pintér László minden, általam tévesnek ítélt következtetését meg akarnám ingatni a szakmai közvélemény előtt, meg kellett volna írnom az említett disszertációt; ezt kénytelen vagyok az utókorra bízni. Remélem azonban, hogy a Pintér László cikkére érkező reflexiók együttese sok ponton korrigálja majd szubjektív történetének beállításait, hozzásegítve az olvasót egy realisabb kép kialakításához. Magam most csak azokra a pontokra térek ki, amelyek a szabványkészítő felelősségéről szóló mondanivalóimat egészítik ki – nem a mundér becsületének védelmében.

Pintér László cikkének bevezető soraiban megállapítja: „Az MSZ 3424–52 könyvtári címléírasi szabályok (Érv. 1953. július 1.) Bp. 1952. szabvány (új kiadása MSZ

3424–60 változatlan címen és tartalommal) 30 évig volt érvényben. Felső, közép és alacsony fokozaton oktatták, a tanultak hosszú évek gyakorlatában rögzültek, s mindenféle szintű és rangú betűrendes katalógusokban, nagy színvonalbeli különbségeket mutatva ugyan, mégis egységes szemléletet alakítottak ki.” Nos, úgy vélem, az egységes szemlélet kialakítása önmagában nem elégséges, csak akkor az, ha az alapján létrehozott termék megfelel a vele szemben támasztható követelményeknek, azaz egy leíró katalógus esetében legalább a párizsi katalógizálási konferencián kikristályosodott katalógusfunkcióknak. Az idézett szabvány alapján szerkesztett hazai katalógusok ismeretében, az egységes szemléletről szóló állítás erősen megkérdőjelezhető. Elegendő áttekinteni a szóban forgó korszakban az OSZK Könyvek Központi Katalógusához érkezett bejelentéseket, amelyekből egységes katalógust szerkeszteni emberpróbáló munka volt. Igaz, hogy néhány nagykönyvtárunkban igen magas színvonalon folyt a leíró katalógusok szerkesztése, de ez sokkal inkább a részletesen kimunkált belső katalógusszerkesztési szabályzatoknak, s a műhelymunkának volt köszönhető, mint az érvényes címléírás szabványoknak, s az is tény, hogy a nagykönyvtárak gyakorlata is sok lényeges ponton eltért egymástól. Az új szabványok kidolgozására összehívott szabványbizottsági üléseken zajló viták éppen arról tanúskodtak, hogy nem volt egységes szemlélet, s még kevésbé volt egységes gyakorlat. Az is kiderült, hogy ugyanannak a szakmának jeles képviselői nem mindig beszéltek egy nyelvet, mint-hogy korábban nem fordítottak gondot a szabályozni kívánt terület fogalmainak tisztázására, meghatározására. A korábbi szabványhoz képest óriási minőségi különbséget jelent az új szabványok rendelkező részét megelőző fogalom meghatározás-gyűjtemény, amely majd egybeszerkesztve és a még hiányzó meghatározásokkal kiegészítve valóban megalapozhatja, az új szabványokra támaszkodó feldolgozó munka pedig kialakíthatja az egységes szemléletet és gyakorlatot.

Nem tudom mikor, és miért rögzült Pintér Lászlóban az a meggyőződés, hogy a magyar szabványosítás felelősei rendre állították, terjesztették és tanították. miszerint az ISBD alapú bibliográfiai leírások segítenek hozzá az ún. Párizsi Alapelvekben lefektetett leíró katalógusfunkciók ellátásához, illetve a párizsi konferenciát megelőző munkaértekezlet anyagaiból idézett A–F pontban összefoglalt kérdések megoldásához. Pintér László ezt először kérdés formájában veti fel: „Kérem, minden könyvtáros, ki kényszerűségből vagy érdeklődésből végigrágja magát az idézethalmazon, tegye szívére a kezét, s vallja meg: 1. Van-e ezeknek a kérdéseknek közülük az ISBD alapú magyar leírási (MSZ 3424) szabványokhoz? 2. Megoldották-e ezeket a kérdéseket az ún. „alkalmazási” szabványok (MSZ 3401, 3423 és 3440, 3493, vagy az MSZ-KGST 1362)? . . .” stb. Remélem, hogy mindazok, akik eme szabványokról szóló cikkeket elolvassák, nem kényszerűségből cselekszenek, s remélem azt is, hogy nem szívükre tett kézzel fognak vallani arról, mit hisznek, mit fogadnak el perdöntő érvnek katalógizálási ügyekben. Ha nemcsak eme cikkekre szánnak időt, hanem arra is, hogy pontról pontra összevetik a régi és az új szabványok rendelkezéseit, és megfeleltetik azokat a párizsi alapelveknek, levonhatják a következtetést, hogy melyik mit teljesít, melyek alapján lehetséges a leíró katalógusokkal szemben támasztott követelményeket kielégíteni.

Jómagam számos, új szabványokat oktató tanfolyam hallgatója, még többnek tanára voltam. Soha, sehol nem hangzott el az, hogy ISBD alapú leírásokból katalógust lehet

szerkeszteni besorolási adatok nélkül. Tantervi anyag volt viszont a régi és az új szabványok összevetése adatelemről adatelemre, s bizonyítása annak, hogy míg a régi leírás egyszerre próbált megfelelni a leírt dokumentum azonosításának és a visszakeresés/tájékoztató feladatainak, addig az új bibliográfiai leírás önmagában csak az azonosítás szerepét tölti be, s a hozzá rendelt besorolási adatok szolgálnak a visszakeresésre. A leírás és a besorolási adatok együttese alkotja a bibliográfiai vagy katalógustételt, s a kötelező mellék- és utalótételekkel szerkeszthetők csak katalógussá. Mindezt pontosan így adták tudtára a leírási szabványok leendő használóinak az oktatók, a jegyzetek, példatárak és tankönyvek, a központi szolgáltatások, a Magyar Nemzeti Bibliográfia.

Pintér László különböző helyekről összegyűjtött idézeteiben – és ez sokszor az idézetek természetrajza – nem kevés ellentmondás rejlik.

A régi és az új szabványok alapos ismerete azonban hozzásegít a válaszhoz. Az alkalmazási szabványok, tehát a besorolási adatokra, a tételszerkesztésre és a rendezésre vonatkozóak együttesen alkalmasak a párizsi konferencia elvei szerinti leíró katalógusok szerkesztésére, méghozzá nemcsak egyetlen dokumentumtípus, a könyvek feldolgozása esetében.* Hogy ezek a szabványok nem hoztak volna újat? A szerkesztés nagyjából a régivel egyezik? De ugyanakkor nem oldják meg a szerkesztés (A–F pont) problémáit? – Soha korábban nem volt ilyen részletes és egységes szabályozás a besorolási adatok formájára, amelynek alapján a tételek következetesen rendezhetők is (lásd: rendszó, egyéb elem, kiegészítő elem). Egyetlen szabályzat sem írta elő az utalótételek kötelező, illetve lehetséges alkalmazását, a testületi közreműködők kötelező besorolásának eseteit stb. stb. Nem volt szabály a besorolási adatok rangsorára, s egyáltalán *nem volt részletes tételszerkesztési szabályzat*.

Pintér László nem gondolhatja komolyan, hogy semmiféle minőségi változást nem hozott és nem hoz ezután sem az alkalmazási szabványok kidolgozása és közreadása, s hogy mindez nem volt szükséges ahhoz, hogy valóban egységes szemlélet és gyakorlat alakulhasson ki a feldolgozó munkában. Éppen ezekben a szabványokban dolgozták ki a javaslattevők és a bizottság munkatársai a Párizsi Ajánlásokat nemzeti szabályzatrendszeré, s adtak az A–F pontban felsorolt követelmények teljesítéséhez is megfelelő eszközöket.

A magyar szabványosítási törekvések és a nemzetközi szabványosítás összefüggéseiről szólva, csak azt fűzöm hozzá, amit alapcikkemben sajnos nem említettem.

A magyar könyvtárosszakma dicsőségeként könyvelhetjük el, hogy néhány képviselője – megint csak azok, akik a hazai szabványosítás élvonalában voltak, és vannak – szakmai és idegennyelvi tudással kellőképpen felvértezve, naprakészen követték a nemzetközi fejlődést, véleményezték a nemzetközi tervezeteket, illetve részt vettek kidolgozásokban, tisztségeket töltöttek be és töltenek be a nemzetközi szervezetekben, elenjárói a nemzetközi és KGST szabványok (normatív-műszaki előírások) összehangolásának. Magyar könyvtárosok rendeztek szabványosítási szemináriumokat az Unesco megbízásából Buda-

* Ide kívánkozik, hogy az MSZH igen logikusan állította össze a szabványosítási programot akkor, amikor úgy döntött, hogy a leírási szabványt kövessék a besorolási adatok szabványai, s azokat a szerkesztésiek. Hogy a kidolgozási idő miatt nyúlt viszonylag hosszúra, azt alapcikkemben leírtam.

pesten fejlődő országok számára és magyar szerző állt az élén az Unesco Általános Információs Programja munkacsoportjának (UNISIST Working Group on Bibliographic Data Interchange), amely összeállította az információkezeléssel kapcsolatos nemzeti és nemzetközi szabványok, szabályzatok, előírások kézikönyvét.* Mindezen eseményekről folyamatosan tájékozódhattak az érdeklődők a szaksajtóból, valamint a Magyar Könyvtárosok Egyesülete rendezvényein.

A magyar szabványosítás ütemére vonatkozóan hadd válaszoljak Vajda Erik szavaival: „a) A szabványosítás „lassú” üteme a követelményekhez képest valóban lassú, de nem lassú, sőt igen gyors a legtöbb ország e területen végzett szabványosító munkájához képest. b) A relative lassú ütemnek nem fő oka, csak *egyik oka* a rendelkezésre álló (és nem a „bevont”) szabványosításra képes *szakemberek szűk köre*, jöllehet e kör bővítése szerfelett kívánatos lenne. A fő ok a szabványosítás összefüggéseiben és az érdekek nem könnyű egyeztetésében rejlik. Az összefüggések igen bonyolultak, kiemelkedik közülük az *összefüggés a nemzetközi szabványosítással*, melynek akaratunktól jelentős mértékben független – haladási üteme szükségképpen meghatározza hazai szabványosításunk ütemét is.” („Hozzászólás a IV. Országos Könyvtárügyi Konferencia téziseihez a fejlesztés és a szabványosítás egyes kérdéseiben” c. cikkből. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 28.évf. 1981. 10.sz. 433–435.p.)

Végül a könyvtárosokról és a szabványok alkalmazási feltételeiről. Oktatói munkám során „érdektelen” kollégával ritkán találkoztam, tájékozatlannal gyakorta. Kiváló felkészültségű katalogizálók mellett olyanokkal is, akik jóformán alapfokú ismeretekkel sem rendelkeztek. Ma a könyvtárakban – még a nagykönyvtárakban is – kevés az olyan fel dolgozó, katalógusszerkesztő műhely, ahol nem csupán a norma teljesítése a mérce, hanem azzal egyenrangú követelmény a szakmai tájékozottság, a szakirodalom és más könyvtárak munkájának ismerete, az önálló gondolkodás és a rendszeres szakmai eszmecsere. Ehhez a szakmai vezetésnek kellene útmutatást, segítséget és időt nyújtania. Ha majd az igényesség ilyen vonatkozásban is kiterjed, nem lesz ennyire „nehéz” az új szabványok alapján jó katalógust szerkeszteni, s talán felnő majd az a nemzedék, amely képes lesz átvenni a stafétabotot a mostani „kicsit fáradt” szabványkészítőktől.

* UNISIST guide to standards for information handling / prepared by the UNISIST Working Group on Bibliographic Data Interchange ; compiled by Erik Vajda. – Paris ; Unesco, 1980. – 304 p. ISBN 92–3–101833–7